

Articularea formei în simfoniile compozitorilor clujeni compuse în a doua jumătate a secolului XX

Rezumat

Studiul realizat asupra simfoniilor compozitorilor clujeni în cea de-a doua jumătate a secolului al XX lea își propune integrarea particularităților sintactice și morfologice ale lucrărilor respective unui sistem de organizare a timpului muzical specific orientărilor și direcțiilor muzicii secolului XX.

Din această perspectivă demersul nostru analitic încearcă să evidențieze rolul arhitecturilor sonore în configurarea unui limbaj propriu în care concepția asupra construcției formei să se constituie ca parte integratoare a elementelor stilului fiecărui compozitor în cadrul globalizant al orientărilor perioadei în care compune. Cele cinci capitole care formează corpul cercetării sunt structurate după criteriul cronologic, pe decenii de creație: simfoniile anilor 50-60-70-80-90-2000.

Simfonia, în cea de-a doua jumătate a secolului al XX lea păstrează anumite corelații între genul și forma tradițională. Ea va fi în general ocolită de experimente, inovații de limbaj, acestea manifestându-se în special în perimetrul genurilor camerale sau a unor combinații orchestrale cameralizate. Compozitorii însă vor utiliza în simfonii aceste cuceriri (seria-dodecafonică, seria-modală, ritmica rezultată din calculul matematic, armonia modală, geometrică, texturile, eterofoniile, clusterelor, modalități de atac diverse, citatul, colajul, momente aleatorice, etc) ca mijloace de expresie înglobate intenționalității creativ-discursiv-simfonice în tipare de formă consacrate de tradiția clasic-romantică.

În muzica românească, (exceptând creația enesciană) simfonia ca stadiu superior al dezvoltării tematismului implicând forme consacrate de tradiția muzicii apusene începe să se contureze pe bazele unei foarte puternice sondări a zonei folcloricului în jurul perioadei cuprinse de deceniile 40 -50. Înainte de 1950 chiar și imediat după, genurile simfonice preferate de compozitori se regăsesc cu preponderență în zona stilului rapsodic, în suite simfonice, poeme, tablouri programatice, divertismente.

În școala de compoziție clujeană, contribuțiile la genul simfonic, sunt sporadice înainte de deceniul al V lea. Simfonia ca gen își va găsi împlinirea de abia în creația mentorului școlii de compoziție clujene, Sigismund Toduță ale cărui 4 simfonii vor impulsiona o importantă evoluție a acestui gen de-a lungul celei de-a doua jumătăți a secolului XX. Discipolii săi, au contribuit substanțial, la evoluția dezvoltarea și consolidarea simfoniei în peisajul muzicii românești. Alături de aceștia, importanți creatori de simfonii aparținând școlii de compoziție clujene sunt: Tudor Jarda, cu cele 4 simfonii compuse între 1951-2004, Jodal Gabor cu Simfonia pentru orchestră mică 1957 și Sinfonia brevis 1981, Markos Albert cu Simfonia *Per prospera ad libertatem*, 1961, și E. Terényi cu cele 5 simfonii compuse între anii 1960-1990.

Cele 4 decenii în care s-a născut, a crescut, a atins apogeul și s-a stins creația de simfonii prezintă o curbă ascendentă, care-și găsește culminația în anii 80, deceniu în care densitatea numărului de simfonii este maximă, pentru ca în anii 90-2000 să atingă faza minimală.

7 simfonii	9 simfonii	6 simfonii	12 simfonii	3 simfonii	1 simfonie
Anii 50-----	60-----	70-----	80-----	90-----	2000-----2007

Capitolul întâi, analizează simfoniile anilor 50 ai secolului XX care au fost marcați de o mare sinteză de tip neoclasic manifestată la nivel stilistic prin penetranța stilului personal, profunzimea mesajului simfonic ale Trilogiei simfonice a compozitorului S.Toduță. Simfonia întâia de T.Jarda compusă în 1951 precede însă creația de simfonii a lui S.Toduță. Stilul neoclasic îmbinat cu accente rapsodice ale folclorului românesc citat sau inventat, este prezent și în acest opus. Discursivitatea bazată pe principiul dezvoltător, ideea organizării ciclice a materialului

tematic, funcționalitatea tonală lărgită și cadrul tonal-modal specific rămân constante ale edificării limbajului în contextul manifestării acestuia în arhitecturi consacrate de tradiția simfonică.

Anii 60 cuprinși în **capitolul al doilea**, au marcat pe de o parte, o epuizare a tendințelor limbajului neoclasic tonal-modal diatonic, și îmbogățirea acestuia prin cromatizarea traiectelor melodic-tematice, (la Jarda și Toduță), pe de altă parte, generația nouă tinde să modifice, să inoveze domeniul de reprezentare a simfonicii prin adoptarea tehnicilor serialismului.

Luând ca model Simfoniile compozitorului Cornel Țăranu observăm că primul opus, Sinfonia brevis, 1961, se înscrie în linia de pornire a unui serialism riguros în partea întâia, în partea a doua urmărind o întrepătrundere a principiilor sonatei bitematice cu cele ale totalului cromatic prelucrat dezvoltător, liber.

Soluțiile ingenioase pe care compozitorii clujeni le găsesc pentru a îmbina aceste date cultural-muzicale rezidă în adoptarea organică a lucrului cu seria, sau totalul cromatic materialul sonor păstrând acel spirit modal latent prin formulări intonaționale originar folclorice “transfigurate cromatic”.

Capitolul al treilea, cuprinde analize ale simfoniilor scrise de către compozitorii clujeni în deceniul al șaptelea al secolului XX:

Este o perioadă în care deschiderile către tehnicile de compoziție, tendințele esteticii de ultimă oră în muzica apuseană sunt cunoscute și asimilate de către compozitorii care studiază în diferite centre europene Paris, Viena, Veneția și frecventează cursurile de la Darmstadt. Își fac debutul în abordarea acestui gen compozitorii Vasile Herman și Valentin Timaru folosind un limbaj serial-modal liber, ordonat în funcție de modul de determinare și de criterii, strategii diferite de abordare a dialecticii simfonice. Dacă Vasile Herman aduce ca noutate utilizarea unui determinism sonor bazat pe un algoritm de organizare a materialului serial preluat din analiza combinatorică matematică, Valentin Timaru utilizează seria într-o dramaturgie simfonică ciclică, de tip dezvoltător, configurând forme consacrate de tradiție: Sonată- Lied-Passacaglia.

Pe această din urmă linie se situează și simfonia a II a, Romantica, de T.Jarda printr-un limbaj tonal-modal ultracromatizat, un tip dezvoltător al evoluției dramaturgice și prin sintaxa preponderent polifonică, comună de altfel tuturor. Cornel Țăranu cu Simfonia a II a și Ede.Terényi, cu Simfonia Bakfarc, dar și V Herman își conturează un drum stilistic propriu în care exploatează cele mai noi cuceriri ale domeniului sonor, aleatorismul, grafismul, tehnica punctualistă, eterofonia, polifoniile de atacuri, tehnica texturală, clusterelor, seria organizată matematic, exploatează efectologia rezultată din cele mai diverse moduri de atac ale instrumentelor, etc., simfonia fiind un gen de sinteză al principalelor „cuceriri” experimentate anterior în lucrări camerale.

În **capitolul al IV lea**, am încercat să reflectăm punctul de maximă înflorire a genului simfoniei, consolidarea unui stil simfonic propriu personalității fiecărui compozitor. În acești 10 ani se compun un număr de 11 simfonii punctul maxim al densității fiind anul 1988 când în același an se nasc trei creații ale acestui gen Anii 80 au însemnat o perioadă de totală închidere în privința comunicării, a circulației informației, a schimburilor de experiență cu muzica apuseană fapt care a favorizat o anumită căutare în resursele spirituale și ale personalității creative proprii. Macroformele simfoniilor compozitorilor clujeni în deceniul al 8 lea, sunt monopartite la C Țăranu, tetrapartite la T Jarda și V Timaru și pentapartite la V Herman și E.Terényi. Particularitatea unificatoare a arhitecturii globale a tuturor simfoniilor analizate este gândirea ciclică

Capitolul a V lea, Epilog, marchează simfoniile compozitorilor clujeni în deceniul 9 al secolului XX și primul deceniu al sec. XXI. Articulația formei celor trei sim/sinfonii ale ultimului deceniu al secolului XX, se realizează în funcție de particularitățile apartenenței la genurile aflate în imixtiune: gen coral (liturghie)-vocal-simfonic (requiem cantată)-gen instrumental baroc (sinfonie)- genul simfoniei clasico-romantice (toate întâlnite în Simfoniile lui

V.Timaru)—genul poemului simfonic (Legende din Transilvania de E.Terényi).În secolul XXI, T.Jarda compune ultima sa Simfonie, a IV a care va fi o sinteză a mijloacelor de expresie și de construcție arhitecturală proprii.

Încheierea acestui fulminant proces al creației de simfonii a compozitorilor clujeni se face prin lucrări care aduc noutatea nu atât în sectorul inovativ al tehnologiei componistice cât în cel de stabilizare, rafinare, a mijloacelor expresiei muzicale, a decantării și eficientizării elementelor discursivității simfonice care conturează o articulare a arhitecturilor sonore în organicitate totală cu intenția componistică și mesajul artistic.